

RAB, 10. 9. 2022.

Dragi domaćini, cijenjeni gosti i posjetitelji!

Prenosim vam pozdrave stotinjak goranskih živućih logoraša ovoga strašnog logora. Svi su u vrijeme boravka ovdje bili djeca, a danas, osamdeset godina kasnije, većina nije više u stanju posjetiti mjesto stradanja i vječnog počinka njihovih najbližih.

Kažu da vrijeme rane liječi, ali rane dobivene u ovdašnjem logoru neizlječive su. Pa iako su tisuće logoraša svoja strašna sjećanja odnijela u grob, ostaju dirljivi individualni zapisi kao svjedočanstva zvjerstava koje je u kamporskom logoru činio podivljali fašizam.

Jedan od takvih zapisa ostavila nam je logorašica Marija Poje, majka još nerođenog sinčića. Teško ga je bez suza i jecanja pročitati, ali pokušat ću:

„Zapis na kamenu s tvojim imenom i neizbrisiva bol u mom srcu su uspomena da si nekada bio na ovome svijetu. Ti, moj dječčače, nesretni 29. srpnja 1942. godine zapečatio je tvoju sudbinu. Toga dana je završio povijesni put našega mjestašca iznad doline Čabranke.

Fašistička hunta imala je zadatak toga dana da nas uništi. Ne samo moralno nego i fizički. U rano popodne tjerali su nas sa zavežljajima u rukama u sabirni centar u Čabru. Svi smo bili u koloni, devedesetogodišnjaci i još nerođeni. Tebe sam, Toni, nosila pod srcem, a uz mene je nesigurnim sitnim koracima išao tvoj mali brat Ivan. Rastanak od doma bio je težak i pun neizvjesnosti. Očaj je povećavala večernja krvavocrvena sumaglica, upozoravajući da naš dom gori.

Znaš, Toni, nisam dospjela sobom uzeti dovoljno rublja niti za Ivana, a kamoli pelene u koje bih te zavila kad budeš došao na svijet. Idući dan smo iz Čabra kamionima krenuli u nepoznato. Predvečer smo stigli u Bakar. Prvu noć smo probdjeli na otvorenom, na pijesku uz more, bez večere. Dječji plač se je razlijegao Bakarskim zaljevom. Uskoro smo nastavili putovanje brodom. Navečer smo stigli na otok Rab, nesretni otok stradanja, smrti, suza i očaja. Na otok Rab tvoje mjesto rođenja.

Tu su nam fašisti nasilno uzeli ljudsko dostojanstvo. ugurali su nas pod šatore u bonifiki. Najprije su nam uzeli sve što smo vrijednoga imali sobom. Zatim smo se okupali, jedini put za sve vrijeme boravka ovdje. Fašistički moćnici su se naslađivali na golim tjelesima nevinih djevojaka i žena.

Dijete moje, znaš jedina je misao bila svih nas kad ćemo otići odavde, s nadom da ću te roditi doma. Svaka je nada nestala kad su počeli postavljati novi logor na vlažnom Kamporskom polju. Namijenjen je bio ženama, djeci i starima. Tu se muke nisu nastavljale nego su tek počele. Dani su bili slični jedan drugome. Bili smo gladni, žedni, ušljivi, zaprljani, a peklo nas je vruće sunce kolovoza. Kasnije nas je kažnjavala bura dižući oblake prašine, a kasnije se sve pretvorilo u blato. Naši ljudi, rođaci, prijatelji i znanci su počeli umirati. Smrti se nismo bojali. Mnoge je riješila muka i nesnosnih bolova. Ljudi su živi trunuli.

Došao je dan kad bi ti morao doći na svijet. Moja želja, da će se to dogoditi doma, nije se ostvarila. Kad se sjetim tvoga rođenja moje

se misli zaustave. Uspomena je svježā. I danas drhtim. Odvezli su me u grad Rab 19. studenoga 1942. Tamo sam našla i druge stradalnice. Bile smo promrzle i gladne, gladne. Smrzavale smo se dan i noć i u takvoj si ti ljudskoj bijedi došao na svijet. Slabašan i beskrvan oglasio si se kao pile. Zamotanog u krpe odnijela sam te u logor pod šator. Majčino mlijeko, tvoja glavna i najbolja hrana je u mojim grudima ubrzo presahnulo. Svakim danom bio si manji. Samo koštice sam privijala k sebi u šupljem šatoru i drhtala za tebe i za Ivana. Mnogo nas je bilo takvih. I nismo drhtale uzalud. Vidjele smo vaš prerani kraj. Nismo imale rublja, a i to malo nismo imale gdje oprati. Umjesto mlijeka, morali ste jesti isto takvu zakuhanu prljavu vodu, zvanu jaha, kao i odrasli.

I tako, Toni došao je 6. prosinac 1942. Toga jutra su nas žive kosture natovarili na kamione i odvezli u luku gdje smo premješteni na brod. Brodom smo išli do Rijeke, a zatim vlakom u Gonars. Promrzli, gladni i mokri tiskali smo se jedan uz drugoga. Sjedili smo na tlu vagona a tebe sam držala u naručju.

7. prosinca smo stigli u Gonars. Najprije smo se morali okupati, a odjeću su bacili u parni kotao. Tebe sam morala položiti na hrpu odjeće i otići u kupatilo. Majčina briga me je tjerala k tebi. Groza. Nije te bilo nigdje. s prnjama su te bacili u parni kotao. Zadnji trenutak si bio spašen Zaplakao si. Sva moja bol ostala je u grudima, glas je zastao u grlu. Što da učinim. Bila sam samo broj, ne čovjek. Mlada plašljiva internirka. A ti nisi bio ni to. Sve manje si bio moj. Ledena tuđa ruka je pružala svoje prste prema tebi. Kako strašna je majčina

bol kad zna da gubi svoje dijete. Polako si umirao i nisam te mogla oteti toj strašnoj smrti. Bio je 11. siječnja 1943. kad sam te izgubila. Umro si potpuno iscrpljen. Svaka tvoja košćica bila je vidljiva izvana. Vjeđe su ti dva dana prije smrti zatvorile očnu šupljinu, prije no što si se ti, malo ljudsko biće, ugasilo kao nedužna žrtva. Uskoro je nakon tebe otišao i Ivan. Takav je bio put svih nas.“

Fašizam nam je bio zapalio dom, uništio zdravlje, uzeo najmilije, uništio djetinjstvo, mladost, veselje. Što nam je još mogao uzeti?

Slavko Malnar